

Demokraatijes læstoe guktie saemielaavsemem hööptedh

Daenbien saemielaavseme abpe Nöörjesne gååvnese. Konsekvensh destie Leah stoerre, jìh eah ajve saemien siebriedahkide dìjph, mohte aaj jìenebelåhkoem dæjpa. Ektine Noerefylhkenraeriejgumie Innlandet:sne, Trööndelagesne, Noerhtelaantesne, Romsesne jìh Finnmark:sne, Det Europeiske Wergelandssenteret jìh Stiftelsen Narviksenteret Leah demokraatijes læstoem gaajhkide tjieltide jìh fylhkentjieltide dorjeme.

Daesnie mahtah vuejneth mejtie dov tjielte eadtjohkelaakan barkeminie saemielaavsemem hööptedh. (Gusnie raajesh tjåadtjohet tjaalegisnie, eah Leah reelevante).

Reerenasse

- Dov tjielte saemienööhpehtimmiem learohkide faala?
- Nehtesæjroe www.samehets.no tjielten hiejmesæjrosne gååvnese jìh vååjnoe?
- Dov tjielte lea goerehtamme man jijnje saemielaavseme gååvnese, jìh kampanjem saemielaavsemen vöoste dorjeme?
- Dov tjielte lea råajvarimmiejgumie barkeme saemielaavsemem vöoste gusnie daerpies?
- Dov tjielte instansem saemien politihkese åtna mij raereste?
- Tjielte systeemide jìh vuekide åtna guktie saemien siebriedahke mahta jijtse aamhtside dìjpedh?
- Aalkoealmetji reaktah vååjnesisnie gaajhkide årrojdie?
- Tjielte lea darjomesoejkesjem saemielaavsemen vöoste dorjeme?
- Saemien toelhke gååvnese?
- Byjjes dienesjh Leah saemien voestes/ mubpiengieline sjihtesjamme?

Byjjenimmie

- Bievnesh gååvnesh gaajhkine skuvline, gusnie tjåadtjohet maam edtja darjodh gosse saemielaavsemem dääjreme, v.g. www.samehets.no?
  - Skuvlh learoesejkesjen krievenasside däärjohet perspektjivi bijre faagesoejkesji mietie.
  - Maanagieth mieriesoejkesjen krievenasside däärjohet saemien perspektjivi bijre dej pedagogeles barkosne?
  - Saemien perspektjivh Leah meatan ööhpehtimesne skuvline jìh pedagogeles barkosne abpe jaepiem?
  - Saemien lidteratuvre gååvnese gaajhkine skuvlegærjagætine jìh maanagiertine?
  - Skuvlh eadtjohkelaakan barkeminie laavsemem, narrahtihks dæmiedimmiem jìh aassjoelahtestimmiem hööptedh?
  - Bievnesetsieglh, buelemebievnesh jìh nommh tjihtjelinie byjjes gætine Leah saemiengiesne?
- ## Saemien kultuvre jìh representasjovne
- Kultuvre gååvnese gaajhkide årrojdie tjieltesne?
  - Tjielte digitaale sijjide eadtjohkelaakan nuhtjie saemien giele- jìh kultuvreuepide lutnjedh jìh gåhtsajedh?
  - Tjielte sjihtesje tjåanghkoesijjeh, öörnemh jìh workshoph darjodh saemien noeride jìh jeatjah almetjidie?

Sámevaši eastadeami demokráhtalaš iskanlisttu

Sámevaši gávdno miehtá norgga odne. Sámevaši váikkuhusat leat stuorrát, iige čuoze dušše sámi birrasiidda muhto maiddái majoritehtaservodahkii. Europeiske Wergelandssenteret ja Stiftelsen Narviksenteret leat ovttas innlandet, Trøndelaga (Tröndelagen), Norlándda, Romssa ja Finnmárkku Nuoraidfylkkaráđiiguin ráhkadan demokráhtalaš iskanlisttu buot gielddaide ja fylkkagielddaide.

Dás sáhtát iskat bargá go du gielda aktiivvalaččat eastadit sámevaši (ii leat vuoruhuvvon manjálaga).

Hálddašepmi

- Leago du gielddas oahpahusfálaldat sámegeias ohppiide?
- Leago neahttabáiki www.samehets.no čalmmustahtton gielda ruovttusiidduin?
- Leago du gielda kárten sámevaši viidodaga ja čađahan kampánjja sámevaši vuostá?
- Leago du gielda bidjan johtui doaimmaid sámevaši vuostá doppe gos lea dárbu?
- Leago du gielddas ráđdeaddi instánsa sámeapolitihkkii?
- Leatgo gielddas vuogádagat ja bargodábit sámi mielváikkuheapmái?
- Leatgo álgoálbmogiidda čadnojuvvon vuoigatvuodat olámuttus buot ássiide?
- Leago gielda ráhkadan doaibmaplána sámevaši vuostá?
- Leago sámegeielat dulka fidnemis?
- Leatgo almmolaš bálvalusat láchčojuvvon sámegeillii vuosttašgiellan/nubbingiellan?

Bajásšaddan

- Gávdnojitgo dieđut sámegeillii buot skuvllain gielddas maid sáhtta dahkat jus vásiha sámevaši, omd. www.samehets.no
- Čuvvot go skuvllat oahppoplána gáibádušaid sámi perspektiivvaide mat leat fágaaplánain?
- Čuvvot go mánáidgárddit rámmaplána gáibádušaid sámi perspektiivvaide iežaset pedagogalaš barggus?
- Leatgo sámi perspektiivat oassin skuvllaid oahpahas ja pedagogalaš barggus mánáidgárddiin olles jagi
- Leago sámi girjjálašvuotta olámuttus buot skuvlagirjerádjosiin ja mánáidgárddiin
- Barget go skuvllat aktiivvalaččat eastadit cielaheami, unohas láhttemiid ja vaššidadjamušaid?
- Leago diehtogalbbat, buollinnjuolggadusat ja latnjanamat almmolaš visttiin sámegeillii

Sámi kultuvra ja ovddasteapmi

- Leago sáme kultuvra olámuttus buot gieldda ássiide
- Adnojit go gieldda digitála vuogádagat aktiivvalaččat ovddidit sámegeiefálaldagaid ja sámi kulturfálaldagaid ja buoridit sámi oinnolašvuoda?
- Láhčá go gielda deaivvadanbáikkiid, lágidemiid ja workshops sámi nuoraide ja eará ássiide?

Demokratijjalasj dárkestimlissta hieredittjat nálsodimev sámij vuosstij

Nálsodibme sámij vuosstij dáhpáduvvá Vuonav miehtáj. Nálsodibme buktá stuora vájkkudusájt, ij dássju sáme birrasijda, valla aj ieneplágoálm mugij. Det Europeiske Wergelandsenteret, Stiftelsen Narviksenteret ja nuorajfylkkaráde Sislánda, Trøndelága, Nordlánda, Råmså ja Finnmarko fylkajs li aktan dahkam demokratijjalasj dárkestimlistav divna suohkanijda ja fylkasuohkanijda.

Dánna máhtá gæhttjat jus ietjat suohkan dájmalattjat barggá hieredittjat nálsodimev sámij vuosstij (ij la vuoroduvvam gárggá).

Háldadus

- Le gus ietjat suohkanin oahppijda áhpáduvsfálaldahka sámegiellaj?
- Le gus www.samehets.no nammadum suohkana næhttabielen?
- Le gus suohkan guoradallam vijdudagáv nálsodimes ja le gus kampánjav sámenálsodime vuosstij tjadádam?
- Le gus suohkan dájmajt jáhtuj biedjam nálsodime vuosstij danna gánná l dárbbu?
- Le gus ietjat suohkanin rádevadde instánsa sáme politihkkaj?
- Le gus suohkanin systiema ja barggo-vuoge gánná sáme oassálasstem sebrudahteduvvá?
- Le gus rievtesvuoda álgoálm mugijda sadjihin ja ilmmusin gájka viesáidijda?
- Le gus suohkan doajmmaplánav dahkam gáktu duosstot nálsodimev sámij vuosstij?
- Le gus sámegielak dálkká sadjihin?
- Le gus almulasj dievnastusá hiebaduvvam sámegiellaj vuostasjiellan/nubbengiellan?

Bajássjaddam

- Le gus juohkka suohkana skávlájn diedo sámegiellaj, ja diedo gási diededit nálsodimev sámij vuosstij, buojk. www.samehets.no ?
  - Tjuovvu gus skávlá oahppoplána gájbbáduvsájt sáme perspektijvaj gáktuj, fáhkplánaj milta?
  - Tjuovvu gus mánájgarde rámmaplána gájbbáduvsájt mij guosská sáme perspektijvaj ietjas pedagogihkalasj bargon?
  - Le gus sáme perspektijva oassen skávlá áhpáduvsá ja pedagogihkalasj bargon mánájgárdijn álles jagev?
  - Le gus sáme girjálásjuohta sadjihin juohkka skávlágirjjevuorkán ja gájka mánájgárdijn?
  - Barggi gus skávlá dájmalattjat hieredittjat nálsodimev, illastimev ja vassjes moalgedimij?
  - Le gus diehtogalba, buollembagádibme ja namma lanjájda almulasj tsiekkadusájn sámegiellaj?
- ## Sáme kultuvrra ja ávdástibme
- Le gus sáme kultuvrra sadjihin ja ilmmusin gájka viesáidijda suohkanin?
  - Aneduvvi gus suohkana digitála vuogádagá dájmalattjat sáme giella- ja kultuvrrafálaldagájt ávdeditjat ja suohkana sámevuodav ilmodittjat?
  - Láhtjá gus suohkan dilev vaj sáme nuorajn ja ietjá viesáidijn li æjvvalimsaje, ásadime ja barggojuohkusa/workshop?

Democratic checklist to prevent anti-sámi hate speech

Hate speech against the Sámi minority is widespread throughout Norway today. The consequences of anti-Sámi hate speech are significant. They affect not only the Sámi communities but also the majority population. In cooperation with the Regional Youth Councils in the Norwegian counties of Innlandet, Trøndelag, Nordland, Troms, and Finnmark, the European Wergeland Centre and the Narvik War and Peace Centre have developed a democratic checklist for all municipalities and county authorities.

Here, you can check if your municipality is actively working to prevent anti-Sámi hate speech (in no particular order).

Administration

- Does your municipality offer Sámi language instruction to students?
- Is the website www.samehets.no featured on the municipality's homepage?
- Has your municipality surveyed the extent of hate speech against the Sámi and conducted a campaign against it?
- Has your municipality implemented measures against anti-Sámi hate speech where needed?
- Does your municipality have an advisory body for policy related to the Sámi community?
- Does the municipality have systems and routines for Sámi participation?
- Are indigenous rights made accessible to all residents?
- Has your municipality developed an action plan against anti-Sámi hate speech?
- Is a Sámi interpreter available?
- Are public services adapted for Sámi as a first/second language?

Childhood and Adolescence

- Is there information available at all schools in the municipality about what to do if one experiences discrimination against Sámi people, for example www.samehets.no?
- Do the schools follow the curriculum's requirements for inclusion of Sámi perspectives?
- Do kindergartens follow the framework plan's requirements for Sámi perspectives in their pedagogical work?
- Are Sámi perspectives included in teaching in schools and the pedagogical work in kindergartens throughout the year?
- Is Sámi literature available in all school libraries and kindergartens?
- Are schools actively working to prevent harassment, offensive behavior and hate speech?
- Are information signs, fire instructions, and room names in public buildings written in Sámi?

Sámi Culture and Representation

- Is Sámi culture accessible to all residents of the municipality?
- Are the municipality's digital platforms actively used to promote Sámi language and culture, and to increase Sámi visibility?
- Does the municipality facilitate meeting places, events, and workshops for Sámi youth and the general population?

Demokratisk sjekkliste for forebygging av samehets

Samehets er utbredt over hele Norge i dag. Konsekvensene av samehets er store, og rammer ikke bare de samiske miljøene, men også majoritetsbefolkningen. Sammen med Ungdomsfylkesrådene i Innlandet, Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark har Det Europeiske Wergelandssenteret og Stiftelsen Narviksenteret utarbeidet en demokratisk sjekkliste for alle kommuner og fylkeskommuner.

Her kan du sjekke om din kommune jobber aktivt for å forebygge samehets (ikke prioritert rekkefølge).

Forvaltning

- Har kommunen din tilbud om samiskundervisning til elevene?
- Er nettstedet www.samehets.no synliggjort på kommunens hjemmeside?
- Har kommunen din kartlagt omfanget av og gjennomført en kampanje mot samehets?
- Har kommunen din satt inn tiltak mot samehets der dette er et behov?
- Har kommunen din en rådgivende instans for samisk politikk?
- Har kommunen systemer og rutiner for samisk medvirkning?
- Er rettigheter knyttet til urfolk tilgjengeliggjort for alle innbyggerne?
- Har kommunen utarbeidet en handlingsplan mot samehets?
- Er samisk tolk tilgjengelig?
- Er offentlige tjenester tilrettelagt for samisk som første/andrespråk?

Oppvekst

- Er det tilgjengelig informasjon på alle skoler i kommunen om hva man kan gjøre dersom man opplever samehets, f.eks. www.samehets.no?
- Følger skolene læreplanens krav om samiske perspektiver i henhold til fagplanene?
- Følger barnehagene rammeplanens krav om samiske perspektiver i deres pedagogiske arbeid?
- Er samiske perspektiver en del av undervisningen i skolene og det pedagogiske arbeidet i barnehagene gjennom hele året?
- Er samisk litteratur tilgjengelig på alle skolebibliotek og i alle barnehager?
- Jobber skolene aktivt med å forebygge hets, krenkende atferd og hatefulle ytringer?
- Er informasjonsskilt, branninstruks og navn på rom i offentlige bygg på samisk?

Samisk kultur og representasjon

- Er samisk kultur tilgjengelig for alle innbyggerne i kommunen?
- Brukes kommunens digitale plattformer aktivt til å promotere samisk språk- og kulturtilbud samt økt samisk synlighet?
- Tilrettelegger kommunen for møteplasser, arrangementer og workshops for samisk ungdom og øvrig befolkning?